

DROBNOSTI

LEDOVKA

This article discusses the meaning and use of the word *ledovka*.

Podstatné jméno *ledovka* je utvořeno slovo-
tvorným sufixem *-ka* (polyfunkčním a velice
produktivním): buď od přídavného jména *ledo-
vý* – pak jde o název nositele vlastnosti a jeho
obecný slovo-
tvorný význam je ‚něco ledového‘ –,
nebo od spojení tohoto adjektiva s nějakým
substantivem nejspíš rodu ženského – pak jde
o výraz vzniklý univerbizací.

Jako dítě jsem slovo *ledovka* znal, a dokon-
ce aktivně užíval ve dvou významech – v obou
šlo zřejmě o univerbizaci. Zprvce byla *ledovka*
,ledová koule‘: vznikala dlouhým a intenzivním
uhlazováním normální koule sněhové a vyzna-
čovala se mimořádnou tvrdostí; její použití při
koulování bylo obecně považováno za nefér,
neboť *dostat ledovkou* bolelo. Zadruhé se ná-
zvem *ledovka* v mém okolí označovalo takové
místo na zasněženém a umrzlém svahu, které
sloužilo jako nejčastější sáňkovací nebo bobo-
vací dráha, a jehož povrch byl tedy postupně
uježděn až do té míry, že se ze sněhového zmē-
nil v ledový. Na takovéto ‚ledové dráze‘ nebo
,ledové klouzačce‘ to klouzalo lépe a jezdilo
rychleji než na zbytku svahu, a kdo *sjel ledov-
ku po nohou*, tj. vestoje, bez sáňek či jiného
prostředku, zasloužil si u ostatních dětí tiché
uznání.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřej-
nost (dále SSČ) heslo *ledovka* obsahuje, avšak
se dvěma zcela odlišnými významy. O základ-
ním z nich níže. Druhým významem je ‚druh
bombónů‘. Jde původně o vlastní jméno, chrē-
matonymum: *Ledovky* (dnes celým názvem

Nestlé Toffo Ledovky) jsou tvrdé bombóny typu
furé, bílé s hnědou náplní, a název dostaly nej-
spíš podle své tvrdosti a barvy. Slovník spisov-
ného jazyka českého (dále SSJČ) specifikoval
ledovku jako ‚druh bombónů s kakaovou n. jinou
náplní v cukrové skořápce‘ a spolu s ‚tvrdou
sněhovou koulí‘ ji uváděl jako příklad druhého
ze dvou významů výrazu *ledovka*, totiž význa-
mu ‚věc připomínající led‘.

Oním základním významem slova *ledovka*
uvedeným ve SSČ je ‚náledí; námraza, ledovat-
ka‘. *Náledí* je podle SSČ ‚ledový povlak na ze-
mi, na vozovce‘ a *námraza* ‚namrzlá vrstva le-
du‘. Slovník tedy pojímá *ledovku* a *náledí* jako
synonyma. V jazykovém povědomí některých
mluvčích je zakotvena představa, že *ledovka* je
v tomto významu výraz novější. Svědčí o tom
např. tyto formulace: ‚Co to je náledí (dnes se
nějak vžilo označení *ledovka*) zcela jistě
všichni víte, námraza je vlastně zmrzlá rosa na
silnici‘ (<http://www.faann.net/page.php?menu=teorie&promena=clanek&id=25> – článek
o bezpečné jízdě); ‚... slovo *ledovka* dříve zna-
menalo lepkavý bombón s kakaovou náplní, ny-
ní se používá jako synonymum slova *náledí*‘
(<http://text.radio.cz/cz/72853> – text rozhlaso-
vého pořadu o archaismech).

Oba výrazy, *ledovka* i *náledí*, tedy patří do
významového okruhu povětrnostních jevů. Ta-
kovými jevy se mj. zabývají předpovědi počasí,
tj. praktické veřejné výstupy meteorologických
výzkumů, a také dopravní zpravodajství – v obou
těchto typech textů se s nimi téměř všichni uži-

vatelé češtiny docela běžně setkávají. Jenže v meteorologické terminologii *ledovka* a *náledí* synonymy nejsou. V předpovědích počasí občas slyšíme (všechny následující příklady pocházejí z internetových předpovědí počasí a opakují se na mnoha webových adresách), že *při mrznoucích srážkách očekáváme tvorbu ledovky, na prochlazeném zemském povrchu se bude tvořit i náledí* nebo *v noci a ráno se bude místy tvořit náledí, přes den při mrznoucích srážkách ojediněle i ledovka*, dokonce i *meteorologové varují řidiče před ledovkou. Od noci se bude tvořit v Čechách, v úterý pak i na Moravě a ve Slezsku. Ve středu se změní v náledí*.

Právě citovaná užití odpovídají tomu, jak jsou oba výrazy používány v meteorologické terminologii. Podle Malého průvodce meteorologií (MUNZAR, J. a kol. Praha : Mladá fronta, 1989, s. 85–86) je *ledovka* „hladká a obvykle též průhledná, kompaktní ledová usazenina, tvořící se zmrazením přechlazených kapiček mrholení nebo deště na předmětech, jejichž povrchová teplota je pod nulou, popř. slabě nad 0 °C. Dopadající kapičky ještě před zmrazením stačí zaplnit skuliny mezi zrnky ledu, takže vzniká souvislý ledový obal. Vrstva ledu nemá patrnou vnitřní strukturu a pokrývá celé těleso, takže ji nelze odtrhnout. Ledovka se vytváří jak na vodorovných, tak na svislých nebo šikmých plochách (...). Ledovka na zemi nesmí být zaměňována s náledím, které vzniká jiným způsobem (...).“ *Náledí* je podle téhož zdroje (s. 120) „ledová vrstva pokrývající zemi, která vzniká: a) když kapičky mrholení nebo deště později na zemi zmrznou; b) když voda z úplně nebo částečně roztálé sněhové pokrývky na zemi opět zmrzne; c) když vlivem silničního provozu sněhová pokrývka na silnicích, popř. na neudržovaných chodnicích ztvrdne a zledovatí“.

Rozdíl mezi *ledovkou* a *náledím* je tedy trojí: a) ve způsobu vzniku – ten je u každého z obou jevů odlišný; b) ve fyzikálních vlastnos-

tech: *ledovka* je tu příznakovým členem opozice, neboť je specifikována jako homogenní, souvislá a hladká, kdežto *náledí* tyto vlastnosti mít nemusí; c) v místě tvoření: z tohoto hlediska je příznakovým členem naopak *náledí*, neboť je specifikováno jako vytvořené na (vodorovné) zemi, kdežto *ledovka* se může tvořit i na předmětech šikmých a svislých.

Po stránce praktické jsou ovšem tyto rozdíly zanedbatelné: jako řidiči nebo chodci si musíme na *ledovku* i na *náledí* dávat stejný pozor. Bylo by proto přehnané upozorňovat na formulaci základního významu heslového slova *ledovka* ve SSČ jako na chybu. Avšak masová a každodenní sledovanost předpovědí počasí, v nichž se obou výrazů užívá jako přesně definovaných a navzájem nezaměnitelných termínů, způsobuje, že se jejich terminologické rozlišování šíří i mezi laickou veřejnost. A třebaže bez významů uvedených zde v druhém odstavci je lexikografické zpracování heslového slova *ledovka* neúnosně ploché, nutno uznat, že do jednosvazkového normativního slovníku zřejmě nepatří ani ony.¹

Robert Adam

Ústav českého jazyka a teorie komunikace
FF UK
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
robert.adam@ff.cuni.cz

¹ Shodou okolností v době vzniku tohoto článku zařadila jazyková poradna ÚJČ dotaz týkající se téhož tématu na své webové stránky do rubriky Dotaz týdne pod číslem 4/2008.